

Верховний
Суд

Деякі засоби забезпечення єдності судової практики (на прикладах постанов Великої Палати Верховного Суду за 2021 рік)

Дмитро Гудима –
суддя Великої Палати Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

Лекція у рамках програми підготовки голів Касаційних судів у складі Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду та Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, голів і заступників голів апеляційних та місцевих судів, НШС України, 31.05.21, м. Київ

1. Відступ від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах

В яких випадках можливий відступ від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах?

Постанова ВП ВС, 09.02.21, справа №381/622/17 (провадження №14-98цс20), № у реєстрі 96890711

- ✓ Задля гарантування юридичної визначеності ВП ВС має відступати від попередніх висновків Верховного Суду лише за наявності для цього належної підстави. ... З метою забезпечення єдності та сталості судової практики причинами для відступу від висловленого раніше висновку можуть бути:
 - **вади попереднього рішення чи групи рішень** (їх неефективність, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість, помилковість);
 - **зміни суспільного контексту**, через які застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку суспільних відносин в певній сфері або їх правового регулювання (пункт 41 постанови).

За правилами якого судочинства розглядати спір з ГО щодо незаконності звільнення позивача з посади керівника?

Постанова ВП ВС, 12.01.21, справа №127/21764/17 (провадження №14-115цс20), № у реєстрі 95242274

- ✓ *Відступ від висновку ВП ВС (постанова, 30.05.18, справа №916/978/17, № у реєстрі 74506061) про те, що правовідносини між членами громадської організації та самою організацією не мають характеру корпоративних та не підпадають під регулювання ГПК України.*
- За правилами господарського судочинства слід розглядати спір про визнання недійсними та скасувати рішень, оформлених протоколом проведення позачергових загальних зборів ГО про обрання головуючого та секретаря зборів, обрання рахункової комісії, оголошення недовіри і звільнення голови правління товариства, обрання голови правління, членів правління та ревізійної комісії товариства, визначення особи, яка має право представляти товариство для здійснення реєстраційних дій, поновлення на посаді голови правління ГО, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Чи може адміністративний суд звільнити юридичну особу від сплати судового збору?

Постанова ВП ВС, 14.01.21, справа №0940/2276/18 (провадження №11-336апп20), № у реєстрі 94525431

- ✓ Відступ від висновку (конкретизація висновку) ВП ВС і КАС у складі ВС (ухвала ВП ВС, 20.01.20, справа №160/8324/19, № у реєстрі 87053627; ухвала КАС у складі ВС, 15.08.19, справа №440/4696/18, № у реєстрі 83691986; постанова КАС у складі ВС, 04.08.20, справа №826/13247/18, № у реєстрі 90846487; постанова КАС у складі ВС, 31.07.20, справа №826/11947/18, № у реєстрі 90714077) щодо тлумачення приписів статті 8 Закону України «Про судовий збір» (пункт 43 постанови).
- Пункти 1 і 2 частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір» не поширюються на юридичних осіб, незалежно від наявності майнового критерію (майнового стану учасника справи - юридичної особи), а положення пункту 3 частини першої цієї статті можуть бути застосовані до юридичної особи за наявності майнового критерію, але тільки у справах щодо захисту соціальних, трудових, сімейних, житлових прав, відшкодування шкоди здоров'ю (пункт 45 постанови).

Чи може адміністративний суд відстрочити чи розстрочити сплату судового збору юридичній особі?

Постанова ВП ВС, 14.01.21, справа №0940/2276/18 (провадження №11-336апп20), № у реєстрі 94525431

- Юридична особа не позбавлена права звернутися із клопотанням про відстрочення або розстрочення сплати судового збору, і суд за результатами розгляду цього клопотання не обмежений у праві на власний розсуд відстрочити або розстрочити таку сплату.
- Крім того, прийняти рішення про відстрочення або розстрочення сплати судового збору суд може і з власної ініціативи у тому разі, коли юридична особа звертається із клопотанням про звільнення від сплати судового збору (пункт 48 постанови).

Чи впливає на відносини поруки рішення суду про стягнення кредитної заборгованості?

Постанова ВП ВС, 26.01.21, справа №522/1528/15-ц (провадження №14-67цс20), № у реєстрі 95509407

- ✓ Відступ від висновку ВП ВС (постанова, 30.10.18, справа №202/4494/16-ц, № у реєстрі 77720972) про те, що наявність рішення суду про стягнення кредитної заборгованості саме по собі свідчить про закінчення строку дії договору; на правовідносини, які виникають після ухвалення рішення про стягнення заборгованості, порука не поширюється, якщо інше не встановлене договором поруки (пункт 50 постанови).
- Наявність рішення суду про стягнення кредитної заборгованості означає, що суд дійшов висновку про те, що строк виконання зобов'язання настав (саме за тією вимогою, яку задовольнив суд) і встановив наявність обов'язку відповідача (відповідачів) сплатити заборгованість (пункт 50 постанови).

Чи впливає на відносини поруки рішення суду про стягнення кредитної заборгованості?

Постанова ВП ВС, 26.01.21, справа №522/1528/15-ц (провадження №14-67цс20), № у реєстрі 95509407

- Рішення суду про стягнення заборгованості, у тому числі з поручителя, не змінює змісту відповідного правовідношення: характер та обсяг прав і обов'язків сторін залишаються незмінними, додається лише ознака безпосередньої можливості примусового виконання. До моменту здійснення такого виконання або до припинення зобов'язання після ухвалення судового рішення з інших підстав (наприклад, унаслідок зарахування зустрічних однорідних вимог) відповідне зобов'язання продовжує існувати.
- Саме по собі набрання законної сили рішенням суду про стягнення з боржника або поручителя заборгованості за кредитним договором не змінює та не припиняє ні кредитного договору, ні відповідного договору поруки, доки не виникне договірна чи законна підстава для такого припинення (пункти 51-52 постанови).

Суд якої інстанції має переглядати рішення за нововиявленими обставинами?

Постанова ВП ВС, 03.02.21, справа №826/20239/16 (провадження №11-314апп20), № у реєстрі 95439650

- ✓ Відступ від висновку КЦС у складі ВС (постанова, 15.05.19, справа №524/3242/15, № у реєстрі 82034442), згідно з яким у разі, коли суд апеляційної інстанції змінив рішення суду першої інстанції у частині розподілу судових витрат, а у решті залишив без змін, судом, який ухвалив рішення щодо суті спору і до компетенції якого належить здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, є суд апеляційної, а не першої інстанції (хоча апеляційний суд не здійснював повноважень у частині дослідження обставин, що мають значення для вирішення спору, та не ухвалював рішення про скасування або зміну рішення суду першої інстанції за наслідками перегляду у відповідній частині (пункт 14 постанови).

Суд якої інстанції має переглядати рішення за нововиявленими обставинами?

Постанова ВП ВС, 03.02.21, справа №826/20239/16 (провадження №11-314апп20), № у реєстрі 95439650

- Саме у суді першої інстанції у провадженні за нововиявленими обставинами треба переглядати рішення цього ж суду, якщо заявлені нововиявлені обставини стосуються його висновків і розсуду у частині, яка за наслідками апеляційного чи касаційного перегляду залишилася без змін.
- Якщо ж суди апеляційної чи касаційної інстанції змінять/скасують рішення суду першої інстанції щодо суті заявлених позовних вимог, то саме рішення судів цих інстанцій мають бути предметом перегляду у провадженні за нововиявленими обставинами, оскільки в цій частині рішення суду першої інстанції зазнало сутнісних змін або було скасоване (пункт 14 постанови).

Чи можливо після введення у банку тимчасової адміністрації та початку процедури його ліквідації задовольнити позов про стягнення з такого банку суми заборгованості за договором банківського вкладу, строк якого закінчився?

Постанова ВП ВС, 09.02.21, справа №381/622/17 (провадження №14-98цс20), № у реєстрі 96890711

- ✓ Відступ від висновку (конкретизація висновку) ВП ВС і ВС України (постанова ВП ВС, 13.03.18, справа №910/23398/16, № у реєстрі 72909655; постанова ВП ВС, 22.08.18, справа №559/1777/15-ц, № у реєстрі 78627871; постанова ВС України, 20.01.16, справа №6-2001цс15; постанова ВС України, 13.06.16, справа №6-1123цс16; постанова ВС України, 12.04.17, справа №6-350цс17; постанова ВС України, 07.06.17, справа №490/4542/15-ц) про те, що запровадження в банку тимчасової адміністрації на час ухвалення рішення судом першої інстанції унеможлиблює стягнення з нього коштів у будь-який інший спосіб, аніж це передбачено Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (пункт 42 постанови).

Чи можливо після введення у банку тимчасової адміністрації та початку процедури його ліквідації задовольнити позов про стягнення з такого банку суми заборгованості за договором банківського вкладу, строк якого закінчився?

Постанова ВП ВС, 09.02.21, справа №381/622/17 (провадження №14-98цс20), № у реєстрі 96890711

- Вкладник, у якого виник спір із банком стосовно повернення коштів за договором банківського вкладу, строк якого закінчився до запровадження у банку тимчасової адміністрації (якщо такий вкладник не звертався до Фонду чи його уповноваженої особи із заявою про включення його вимог до реєстру вкладників або реєстру акцептованих вимог кредиторів банку), може звернутися до суду з позовом про стягнення з банку заборгованості за відповідним договором банківського вкладу (пункт 43 постанови).

Чи можливо після введення у банку тимчасової адміністрації та початку процедури його ліквідації задовольнити позов про стягнення з такого банку суми заборгованості за договором банківського вкладу, строк якого закінчився?

Постанова ВП ВС, 09.02.21, справа №381/622/17 (провадження №14-98цс20), № у реєстрі 96890711

- Запровадження в банку тимчасової адміністрації та початок процедури його ліквідації не забороняють задовольнити позов до такого банку про стягнення з нього коштів на користь вкладника у спорі щодо виконання зобов'язань за договором банківського вкладу, строк якого закінчився до введення в банку тимчасової адміністрації. Таке рішення суду є підставою для звернення вкладника до Фонду та/або його уповноваженої особи із заявою про включення вимог у межах гарантованої суми відшкодування коштів за вкладом до реєстру вкладників, а вимог на суму, що перевищують гарантоване Фондом відшкодування, - до реєстру акцептованих вимог кредиторів, які задовольняються з урахуванням черговості, встановленої Законом. Зазначене рішення суду про стягнення з неплатоспроможного банку на користь вкладника заборгованості за договором банківського вкладу на таку черговість не впливає і не змінює її (пункт 43 постанови).

Чи змінює розмір орендної плати зміна розміру нормативної грошової оцінки?

Постанова ВП ВС, 16.02.21, справа №921/530/18 (провадження №12-58гс20), № у реєстрі 95849041

- ✓ Відступ від висновку ВС України (постанова, 18.05.16, справа №6-325цс16) про те, що внаслідок зміни розміру нормативної грошової оцінки земельної ділянки змінився розмір орендної плати за користування нею (пункти 55-56 постанови).
- За відсутності волевиявлення сторони щодо внесення змін до договору оренди землі зміни до цього договору про збільшення розміру орендної плати за користування земельною ділянкою не можуть бути внесені. У такому разі спір вирішується в судовому порядку. Якщо договір змінений судом, то відповідне договірне зобов'язання змінюється з моменту набрання рішенням суду законної сили (пункти 54, 57 постанови).

Чи можливим є відступлення права вимоги за кредитним і забезпечувальним договорами не тільки на користь фінансових установ?

Постанова ВП ВС, 16.03.21, справа №906/1174/18 (провадження №12-1гс21), № у реєстрі 96342866

- ✓ Відступ від загального висновку (конкретизація висновку) ВП ВС (постанова, 31.10.18, справа №465/646/11), застосованого надалі у постанові ВП ВС від 10.11.20 у справі №638/22396/14-ц, про те, що відступлення права вимоги за кредитним договором на користь фізичної особи суперечить положенням частини третьої статті 512 та статті 1054 ЦК України, оскільки для зобов'язань, які виникли на підставі кредитного договору, характерним є спеціальний суб'єкт, а саме – кредитор-банк або інша фінансова установа (пункт 62 постанови).
- Відступлення права вимоги за кредитним і забезпечувальним договорами є можливим не тільки на користь фінансових установ, якщо попередній кредитор (банк) був позбавлений банківської ліцензії та перебував у процедурі ліквідації (пункт 62 постанови).

За правилами якої юрисдикції слід вирішувати спір про скасування дисциплінарного стягнення, накладеного на працівника органу Державної служби зайнятості?

Постанова ВП ВС, 07.04.21, справа №320/2654/19 (провадження №11-78апп21), № у реєстрі 96669492

- ✓ Відступ від висновку ВП ВС (постанова, 05.06.19, справа №754/15544/17-ц, № у реєстрі 82308709), згідно з яким спір за позовом заступника голови Центрального апарату Державної служби зайнятості до Державної служби зайнятості про скасування дисциплінарного стягнення є публічно-правовим.
- ✓ Причина: позивач у тій справі не займав посаду, віднесену до посад державної служби, а тому в розумінні пункту 2 частини першої статті 19 КАС України спір не був пов'язаним із проходженням публічної служби (пункт 57 постанови).

За правилами якої юрисдикції слід вирішувати спір про скасування дисциплінарного стягнення, накладеного на працівника органу Державної служби зайнятості?

Постанова ВП ВС, 07.04.21, справа №320/2654/19 (провадження №11-78апп21), № у реєстрі 96669492

- Перебуваючи у трудових відносинах із Київським обласним центром зайнятості, позивач втратив статус державного службовця, про що був ознайомлений під особистий підпис. Його посада директора Білоцерківського міськрайонного центру зайнятості не належить до посад публічної служби (пункти 52 постанови).
- Спір, що виник у зв'язку зі звільненням працівника з посади, трудова діяльність на якій не пов'язана з проходженням публічної служби, треба вирішувати за правилами цивільного судочинства (пункт 54 постанови).

2. Вирішення виключних правових проблем

Які критерії оцінки наявності виключної правової проблеми?

Ухвала ВП ВС, 27.04.21, справа №363/1834/17 (провадження №14-53цс21), № у реєстрі 96669493

- ✓ Виключна правова проблема має, як правило, оцінюватися з урахуванням кількісного та якісного критеріїв.
- **Кількісний** ілюструє те, що певна проблема постала насамперед не в одній конкретній справі, а у невизначеній кількості спорів, які або вже існують, або можуть виникнути з урахуванням питання, щодо якого постає проблема.
- З погляду **якісного** критерію на виключність правової проблеми можуть вказувати: відсутність чи неефективність процесуальних механізмів її вирішення, що зумовлює необхідність використання повноважень ВП ВС (*процесуальний аспект*); відсутність чи неефективність матеріальних гарантій реалізації, охорони та захисту фундаментальних прав і свобод, внаслідок чого обґрунтованість обмежень останніх може зумовлювати необхідність використання повноважень ВП ВС (*матеріальний аспект*).

Чи можна оскаржити виданий на виконання ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні наказ про проведення позапланової перевірки дотримання вимог податкового законодавства після проведення такої перевірки?

Постанова ВП ВС, 03.02.21, справа №826/9464/18 (провадження №11-169апп20), № у реєстрі 95177480

- ✓ Суть проблеми: чи може бути за наявності суперечливої судової практики способом захисту порушеного права після проведення документальної позапланової виїзної податкової перевірки оскарження наказу ГУ ДФС у м. Києві про проведення цієї перевірки, виданого на підставі ухвали слідчого судді про надання дозволу на таке проведення (пункт 14 постанови; ухвала КАС у складі ВС, 21.05.20, справа №826/9464/18, № у реєстрі 89396278).

Чи можна оскаржити виданий на виконання ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні наказ про проведення позапланової перевірки дотримання вимог податкового законодавства після проведення такої перевірки?

Постанова ВП ВС, 03.02.21, справа №826/9464/18 (провадження №11-169ап20), № у реєстрі 95177480

- Основною метою проведення документальної позапланової виїзної перевірки, як слідує зі змісту ухвали слідчого судді, є встановлення можливих порушень податкового законодавства для забезпечення досудового розслідування (пункт 38 постанови).
- Оскаржений наказ про проведення документальної позапланової виїзної перевірки видано з метою збору доказів у межах кримінального провадження, а не для виконання контролюючим органом визначених ПК України повноважень. Тому, враховуючи практику ВП ВС щодо апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів про надання дозволу на проведення перевірки (постанова, 23.05.18, справа №243/6674/17-к), такий наказ не може бути предметом оскарження у суді (пункти 39, 41 постанови).

Чи є статус судді таким, що обмежує право на доступ до професії адвоката?

Постанова ВП ВС, 10.02.21, справа №822/1309/17 (провадження №11-290апп20), № у реєстрі 95439673

- ✓ Суть проблеми: відсутність практики Верховного Суду щодо права на отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України особою, яка виконує роботу, несумісну з діяльністю адвоката (пункт 34 постанови).
- Стажування діючого судді впродовж шести місяців під керівництвом адвоката з метою отримання адвокатського свідоцтва виходить за межі допустимих сфер відносин між суддями та адвокатами. Таке розуміння спірних правовідносин не поширюється на осіб, звільнених з посади судді, в тому числі за заявою про відставку (пункт 65 постанови).

Чи є статус судді таким, що обмежує право на доступ до професії адвоката?

Постанова ВП ВС, 10.02.21, справа №822/1309/17 (провадження №11-290апп20), № у реєстрі 95439673

- Хоча чинне законодавство України не містить конкретної заборони діючим суддям складати кваліфікаційний іспит та проходити відповідне стажування з метою отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, однак участь судді в таких процедурах ставить під сумнів його/її незалежність і безсторонність (пункт 66 постанови).
- Практика, яка склалась у частині допуску осіб, які перебувають на посаді судді, до кваліфікаційного іспиту та стажування з метою отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю не є послідовною та суперечить забороні, встановленій в антикорупційному законодавстві (пункт 69 постанови).
- Бажання отримати доступ до професії адвоката, перебуваючи у статусі судді, не виглядає легітимним і суперечить меті антикорупційного законодавства (пункт 75 постанови).

Чи є статус судді таким, що обмежує право на доступ до професії адвоката?

Постанова ВП ВС, 10.02.21, справа №822/1309/17 (провадження №11-290апп20), № у реєстрі 95439673

- Не можна відокремити мету отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю від бажання надавати (платно або безоплатно) правову допомогу. Саме з метою займатись адвокатською діяльністю особа отримує відповідне свідоцтво (пункт 76 постанови).
- У випадку складення присяги адвоката та отримання особою, яка є суддею, свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, така особа одночасно буде перебувати під дією двох присяг – судді та адвоката (пункт 78 постанови).
- Обмеження і способи їх усунення встановлені для осіб, які вже мають статус адвоката та які бажають займатись іншою (несумісною з діяльністю адвоката) діяльністю, а не для представників інших юридичних професій, які бажають займатись адвокатською діяльністю (пункт 84 постанови).

Чи звільнений роботодавець, зареєстрований на території, де проводиться АТО, від обов'язку сплачувати єдиний внесок?

Постанова ВП ВС, 10.02.21, справа №805/3362/17-а (провадження №11-330апп20), № у реєстрі 95242254

✓ Суть проблеми:

- тлумачення пункту 9-4 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;
- відсутність єдиної практики застосування цього пункту у спорах щодо оскарження вимоги податкового органу про сплату боргу (недоїмки) з єдиного внеску та/або рішення про застосування штрафних санкцій за невиконання платником єдиного внеску своїх обов'язків у період із 14.04.14 до закінчення АТО;
- порушення права на трудову пенсію внаслідок несплати роботодавцями єдиного внеску на підставі пункту 9-3 (надалі – 9-4) розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону №2464-VI.

Чи звільнений роботодавець, зареєстрований на території, де проводиться АТО, від обов'язку сплачувати єдиний внесок?

Постанова ВП ВС, 10.02.21, справа №805/3362/17-а (провадження №11-330апп20), № у реєстрі 95242254

- Факт перебування платників єдиного внеску на обліку в органах доходів і зборів, розташованих на території населених пунктів, де проводиться АТО, був підставою для незастосування до таких платників заходів впливу та стягнення за невиконання обов'язків платника єдиного внеску в силу прямої дії пункту 9-4 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 2464-VI, який забороняв притягнення до відповідальності за невиконання обов'язків платника єдиного внеску (див. постанову ВП ВС, 06.11.18, справа №812/292/18).

Чи має працівник зазнавати негативні наслідки невиконання підприємством-страхувальником обов'язку зі сплати страхових внесків?

Постанова ВП ВС, 10.02.21, справа №805/3362/17-а (провадження №11-330апп20), № у реєстрі 95242254

- Належним і достатнім способом захисту прав позивача є саме визнання протиправною та скасування вимоги Управління ОВПП ДФС про сплату боргу (недоїмки).
- Працівники підприємств, які були тимчасово звільнені від своєчасного виконання обов'язку зі сплати єдиного внеску, не повинні відповідати за неналежне виконання підприємством-страхувальником обов'язку з належної сплати страхових внесків. Тому наявність заборгованості зі сплати таких внесків не може бути підставою для незарахування до страхового стажу при призначенні пенсії працівникові періоду його роботи.

Чи є статус прокурора таким, що обмежує право на доступ до професії адвоката?

Постанова ВП ВС, 14.04.21, справа №826/9606/17 (провадження №11-292апп20), № у реєстрі 96933508

- ✓ Суть проблеми:
- ✓ невизначеність положень статті 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у пункті 1 частини першої якої зазначено, що несумісною з діяльністю адвоката є робота на посадах осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»;
- ✓ відсутність судової практики застосування положень частини першої статті 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яке може поставати не лише у правовідносинах з посадовими та службовими особами органів прокуратури, але й з іншими посадовими особами, зазначеними у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» (пункти 29, 31 постанови).

Чи є статус прокурора таким, що обмежує право на доступ до професії адвоката?

Постанова ВП ВС, 14.04.21, справа №826/9606/17 (провадження №11-292апп20), № у реєстрі 96933508

- Стажування здійснюється протягом шести місяців під керівництвом адвоката. За результатами стажування керівник стажування складає звіт про оцінку стажування та направляє його раді адвокатів регіону. У цьому випадку прокурор перебуває у відносинах підпорядкування з керівником стажування, який є адвокатом. Так само як і під час організації та проведення кваліфікаційного іспиту, який здійснюється кваліфікаційною палатою КДКА (пункт 64 постанови).
- Ці правовідносини між адвокатом і прокурором виходять за межі допустимої сфери відносин між прокурорською та адвокатською спільнотами. Але таке розуміння спірних правовідносин не поширюється на осіб, звільнених з посади прокурора або повноваження яких припинено (пункт 65 постанови).

Чи є статус прокурора таким, що обмежує право на доступ до професії адвоката?

Постанова ВП ВС, 14.04.21, справа №826/9606/17 (провадження №11-292апп20), № у реєстрі 96933508

- Намір проходити процедури кваліфікаційного іспиту, стажування та отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю перебуваючи на посаді прокурора, є завідомо нелегітимним наміром, оскільки прогнозовано призводить до виникнення обставин несумісності. До того ж наявність статусу адвоката (захисника) в особи, яка є прокурором та підтримує державне обвинувачення в суді, ставить під сумнів її незалежність, безсторонність та неупередженість (пункт бб постанови).

Чи є статус прокурора таким, що обмежує право на доступ до професії адвоката?

Постанова ВП ВС, 14.04.21, справа №826/9606/17 (провадження №11-292апп20), № у реєстрі 96933508

- У випадку отримання особою, яка є прокурором, свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката, така особа одночасно опиняється під дією двох присяг – прокурора та адвоката (пункт 67 постанови).
- Обмеження і способи їх усунення встановлені для осіб, які вже мають статус адвоката та які бажають займатись іншою (несумісною з діяльністю адвоката) діяльністю, а не для прокурорів, які бажають займатись адвокатською діяльністю (пункт 74 постанови).

Яку дію має вчинити апеляційний суд, якщо особа подала апеляційну скаргу з пропуском строку на оскарження та з іншими недоліками (наприклад, несплата судового збору), які не усунула на виконання ухвали суду про залишення апеляційної скарги без руху?

Постанова ВП ВС, 28.04.21, справа №640/3393/19 (провадження №11-24апп21), № у реєстрі 96694993

- ✓ Суть проблеми: відмінність практики застосування передбачених статтями 298 і 299 КАС України наслідків неусунення недоліків апеляційної скарги.
- До поданої з пропуском строку скарги (без клопотання про його поновлення чи з наведенням причин для поновлення, які суд визнав неповажними), що має й інші недоліки, які після залишення скарги без руху не були усунуті, слід застосовувати наслідки, передбачені пунктом 4 частини першої статті 299 КАС України (відмова у відкритті апеляційного провадження).

Яку дію має вчинити апеляційний суд, якщо особа подала апеляційну скаргу з пропуском строку на оскарження та з іншими недоліками (наприклад, несплата судового збору), які не усунула на виконання ухвали суду про залишення апеляційної скарги без руху?

Постанова ВП ВС, 28.04.21, справа №640/3393/19 (провадження №11-24ап21), № у реєстрі 96694993

- Наявність передбаченої пунктом 1 частини четвертої статті 169 КАС України підстави для повернення скарги, а саме неусунення її окремих недоліків щодо форми та змісту (непов'язаних із недотриманням процесуального строку) після залишення скарги без руху поряд із відсутністю передумов для поновлення строку, не виключає відмову у відкритті провадження за цією скаргою за пунктом 4 частини першої статті 299 КАС України.
- Усунення певних недоліків скарги (у тому числі й удруге поданої після повернення), не пов'язаних із дотриманням процесуальних строків (зокрема сплата судового збору), за відсутності підстав для поновлення строку на подання скарги теж виключає можливість відкриття апеляційного провадження.

3. Тлумачення нормативних приписів

3.1. Тлумачення приписів, спрямоване на забезпечення ефективності судового захисту прав та інтересів

3.1.1. Способи захисту корпоративних прав

Чи може релігійна організація оспорювати державну реєстрацію її статуту у новій редакції?

Постанова ВП ВС, 06.04.21, справа №910/10011/19 (провадження №12-84гс20), № у реєстрі 96695006

- ✓ Підставою позову є незгода Релігійної організації з рішенням загальних зборів членів Релігійної організації про зміну канонічної підлеглості, оформленим протоколом від 23 лютого 2019 року № 1, оскільки, на думку цієї організації, воно прийняте з порушенням вимог чинного законодавства особами, які не мали права його приймати, за відсутності необхідного кворуму, всупереч раніше прийнятому на загальних парафіяльних зборах релігійної громади рішенням.
- ✓ У позивача наявний спір не з державним реєстратором, а порушення своїх прав він убачає в ухваленні відповідного рішення загальними зборами членів Релігійної організації про зміну канонічної підлеглості та у прийнятті нової редакції статуту (пункти 51, 52 постанови).

Чи може релігійна організація оспорювати державну реєстрацію її статуту у новій редакції?

Постанова ВП ВС, 06.04.21, справа №910/10011/19 (провадження №12-84гс20), № у реєстрі 96695006

- ✓ Спори між релігійною організацією та її учасником (засновником, членом), пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої організації, мають розглядатись в порядку господарського судочинства (пункт 74 постанови).

Чи може релігійна організація оспорювати державну реєстрацію її статуту у новій редакції?

Постанова ВП ВС, 06.04.21, справа №910/10011/19 (провадження №12-84гс20), № у реєстрі 96695006

- ✓ Якщо у зборах брали участь особи, які не вправі були діяти як орган юридичної особи, повноважний приймати нову редакцію статуту, то така нова редакція не є чинною, бо вона не була прийнята юридичною особою в особі відповідного органу. Водночас реєстрація такої нової редакції порушує правову визначеність щодо того, статут у якій саме редакції є чинним – у новій чи в попередній. Отже, позовна вимога фактично спрямована не на позбавлення статуту в новій редакції юридичної сили, а на захист порушеного інтересу в правовій визначеності. Реєстрація статуту в новій редакції, прийнятій не органом юридичної особи, а неуповноваженими на це особами, може порушувати інтерес у правовій визначеності як членів Релігійної організації, так і самої Релігійної організації як юридичної особи. Такий інтерес підлягає судовому захисту (пункт 91 постанови).

Чи може релігійна організація оспорювати державну реєстрацію її статуту у новій редакції?

Постанова ВП ВС, 06.04.21, справа №910/10011/19 (провадження №12-84гс20), № у реєстрі 96695006

- ✓ Судове рішення про визнання недійсним розпорядження про реєстрацію статуту Релігійної організації в новій редакції не є підставою для вчинення реєстраційних дій, а відповідна позовна вимога не відповідає ефективному способу захисту прав та інтересів у цих правовідносинах (пункт 96 постанови).
- ✓ Належному способу захисту інтересу Релігійної організації та/або її членів відповідає **позовна вимога про визнання недійсним статуту Релігійної організації в новій редакції**. Судове рішення про задоволення такої позовної вимоги є підставою для приведення суб'єктом державної реєстрації відомостей про Релігійну організацію, які містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, у відповідність до відомостей статуту Релігійної організації в попередній редакції (пункт 98 постанови).

Nota bene!

- ✓ 06.04.21 ВП ВС прийняла постанову у справі №910/4998/20 (провадження №12-81гс20) у розвиток раніше висловлених висновків у корпоративних спорах стосовно оскарження єпархією рішення органу державної реєстрації про реєстрацію у нових редакціях статутів релігійних громад.
- ✓ На розгляді ВП ВС перебуває справа №916/964/19 (провадження №12-бгс21) за позовом фізичної особи (співвласника житлових і нежитлових приміщень у будинку) до ОСББ про визнання недійсним і скасування оформленого протоколом рішення зборів співвласників будинку за відповідною адресою та про скасування державної реєстрації цього ОСББ.

3.1.2. Способи захисту у кредитних правовідносинах

Яким чином боржник може захистити його право у спорі про стягнення з нього коштів?

Постанова ВП ВС, 26.01.21, справа №522/1528/15-ц (провадження №14-67цс20), № у реєстрі 95509407

- ✓ Якщо суд розглядає справу про стягнення з боржника коштів, то останній має захищати свої права саме в цьому провадженні, заперечуючи проти позову та доводячи відсутність боргу, бо вирішення цього спору призведе до правової визначеності у правовідносинах сторін зобов'язання.
- ✓ Наявність відповідного боргу чи його відсутність, як і відсутність підстав для нарахування боргу, є предметом доказування у спорі про стягнення з відповідача коштів незалежно від того, чи подав останній зустрічний позов про визнання відсутності права кредитора, зокрема про визнання поруки припиненою. Тому для захисту права відповідача у ситуації, коли кредитор вже звернувся з вказаним позовом про стягнення коштів, не потрібно заявляти зустрічний позов, а останній не може бути задоволений (пункти 61-62 постанови).

Чи може боржник заявити позов про визнання відсутності права вимоги у кредитора та обов'язку боржника після того, як кредитор заявив позов про стягнення коштів?

Постанова ВП ВС, 26.01.21, справа №522/1528/15-ц (провадження №14-67цс20), № у реєстрі 95509407

- ✓ Після звернення кредитора з позовом про стягнення коштів боржник не може окремо заявити позов про визнання відсутності права вимоги в кредитора та кореспондуючого обов'язку боржника. Такий окремий позов теж не може бути задоволений, оскільки боржник має себе захищати у судовому процесі про стягнення з нього коштів, заперечуючи проти відповідного позову кредитора, наприклад, і з тих підстав, що порука припинилася (пункт 63 постанови).
- ✓ У разі, якщо кредитор уже ініціював судовий процес, спрямований на захист порушеного, на його думку, права, або такий спір суд уже вирішив, звернення боржника з позовом про визнання відсутності права вимоги у кредитора та кореспондуючого обов'язку боржника не є належним способом захисту (пункт 65 постанови).

Чи можливо задовольнити вимогу про визнання поруки припиненою після ухвалення рішення про стягнення з поручителя заборгованості?

Постанова ВП ВС, 26.01.21, справа №522/1528/15-ц (провадження №14-67цс20), № у реєстрі 95509407

- ✓ Ухвалення судом рішення в справі про стягнення з поручителя кредитної заборгованості **унеможливує** задоволення в іншій судовій справі позову про визнання поруки припиненою, **якщо такий позов стосується тих самих правовідносин, тих самих прав вимоги, які вже були предметом дослідження у справі про стягнення з поручителя кредитної заборгованості** (пункт 66 постанови).

Чи припиняє зобов'язання за кредитним договором стягнення кредитної заборгованості у судовому порядку?

Постанова ВП ВС, 26.01.21, справа №522/1528/15-ц (провадження №14-67цс20), № у реєстрі 95509407

- ✓ Закон не пов'язує припинення поруки з прийняттям судом рішення про стягнення з боржника або поручителя боргу за зобов'язанням, забезпеченим порукою (пункт 49 постанови).
- ✓ Наявність рішення суду про стягнення кредитної заборгованості означає, що суд дійшов висновку про те, що строк виконання зобов'язання настав, причому саме за тією вимогою, яку задоволено судом, і встановив наявність обов'язку відповідача (відповідачів) сплатити заборгованість (пункт 50 постанови).

Чи припиняє зобов'язання за кредитним договором стягнення кредитної заборгованості у судовому порядку?

Постанова ВП ВС, 26.01.21, справа №522/1528/15-ц (провадження №14-67цс20), № у реєстрі 95509407

Nota bene! Відступ від висновку ВП ВС (постанова, 30.10.18, справа №202/4494/16-ц (провадження №14-318цс18), № у реєстрі 77720972) про те, що наявність рішення суду про стягнення кредитної заборгованості саме по собі свідчить про закінчення строку дії договору; на правовідносини, які виникають після ухвалення рішення про стягнення заборгованості, порука не поширюється, якщо інше не встановлене договором поруки.

В яких випадках належним способом захисту є визнання відсутності права вимоги в особи, яка вважає себе кредитором, і кореспондуючого цьому праву обов'язку?

Постанова ВП ВС, 26.01.21, справа №522/1528/15-ц (провадження №14-67цс20), № у реєстрі 95509407

- ✓ Для захисту інтересу від юридичної невизначеності особа може заявити таку вимогу тоді, коли:
- 1) кредитор без звернення до суду з позовом вправі звернути стягнення на майно особи, яку він вважає боржником, інших осіб або інакше одержати виконання поза волею цієї особи-боржника в позасудовому порядку;
 - 2) особа не вважає себе боржником і не може захистити її право у межах судового розгляду, зокрема, про стягнення з неї коштів, оскільки такий розгляд кредитор не ініціював (пункт 57 постанови).

Чи є визнання відсутності права вимоги в особи, яка вважає себе кредитором, і кореспондуючого цьому праву обов'язку боржника способом захисту порушеного права?

Постанова ВП ВС, 26.01.21, справа №522/1528/15-ц (провадження №14-67цс20), № у реєстрі 95509407

- ✓ Задоволення позову про визнання відсутності права вимоги в особи, що вважає себе кредитором, і відсутності кореспондуючого обов'язку особи-боржника у відповідних правовідносинах є спрямованим на усунення правової невизначеності. Відповідне судове рішення має забезпечити, щоби обидві сторони правовідносин могли у майбутньому знати про права одна одної та діяти, не порушуючи їх. А тому **такий спосіб захисту є виключно превентивним** (пункт 59 постанови).

Чи є визнання відсутності права вимоги в особи, яка вважає себе кредитором, і кореспондуючого цьому праву обов'язку боржника способом захисту порушеного права?

Постанова ВП ВС, 26.01.21, справа №522/1528/15-ц (провадження №14-67цс20), № у реєстрі 95509407

- ✓ Якщо кредитор, який діяв в умовах правової невизначеності, у минулому порушив права особи, яку він вважає боржником, то для останнього ефективним способом захисту буде той, який спрямований на захист порушеного права, а не на превентивний захист інтересу. Тобто звернення з позовом для усунення правової невизначеності, яка існувала у минулому, в означеній ситуації не є ефективним способом захисту (пункт 60 постанови).

Чи можна визнати припиненим договір іпотеки для того, щоби зареєструвати право іпотекодержателя за іншим договором іпотеки?

Постанова ВП ВС, 19.01.21, справа №916/1415/19 (провадження №12-80гс20), № у реєстрі 94803669

- ✓ Обраний позивачем спосіб захисту у вигляді визнання припиненими в минулому (з 22 серпня 2016 року) спірних договорів іпотеки не передбачений законом або договором та є неефективним для захисту прав позивача як іпотекодержателя за договорами іпотеки.
- ✓ На час вирішення спору право іпотеки не було зареєстроване за позивачем. Таким чином, задоволення позовної вимоги про визнання відсутності права іпотеки у цій справі не призведе до повного захисту прав позивача, який буде змушений ініціювати новий судовий процес з метою одержати судове рішення, яке буде підставою для внесення до реєстру запису про право іпотеки позивача на це майно. Зазначений підхід не відповідає принципу процесуальної економії (пункт 6.13 постанови).

Чи є ефективним способом захисту вимога про визнання права іпотеки та/або визнання його відсутнім?

Постанова ВП ВС, 19.01.21, справа №916/1415/19 (провадження №12-80гс20), № у реєстрі 94803669#

- ✓ Належному способу захисту позивача відповідатиме звернення до суду одночасно з вимогами про визнання відсутнім права іпотеки відповідача та про визнання права іпотеки позивача. Згідно з пунктом 9 частини першої статті 27 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» судові рішення про задоволення таких вимог є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей як про припинення права іпотеки відповідача (якщо таке право зареєстроване), так і про право іпотеки позивача (пункт 6.14 постанови).

3.1.3. Віндикаційний позов

Коли вимога про визнання незаконним і скасування рішення органу влади є неналежним способом захисту?

Постанова ВП ВС, 02.02.21, справа №925/642/19 (провадження №12-52гс20), № у реєстрі 95439652

- ✓ Задоволення вимог сільської ради про визнання незаконним і скасування спірного рішення міської ради про передання в оренду земельної ділянки третій особі, яке вже було реалізоване і вичерпало свою дію, не призведе до поновлення прав позивача, до відновлення володіння, користування або розпорядження цим майном. Отже, така вимога не є ефективним способом захисту права позивача, що потребуватиме додаткових засобів захисту.

Коли вимога про визнання незаконним і скасування рішення органу влади є неналежним способом захисту?

Постанова ВП ВС, 02.02.21, справа №925/642/19 (провадження №12-52Гс20), № у реєстрі 95439652

- ✓ Належним способом захисту позивача буде звернення до суду з вимогами про витребування майна з чужого незаконного володіння, якщо позивач був позбавлений права володіння земельною ділянкою, або усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження майном, якщо позивачу чиняться перешкоди в реалізації цих прав (пункти 51-52 постанови).

Чи набуває постійний землекористувач право власності на споруджені на земельній ділянці об'єкти нерухомості?

Постанова ВП ВС, 16.02.21, справа №910/2861/18 (провадження №12-140гс19), № у реєстрі 95439658

- ✓ Не допускається набуття права власності на об'єкти нерухомого майна особою, яка не має права власності або іншого речового права на земельну ділянку, яке передбачає можливість набуття права власності на будівлі, споруди, розташовані на такій земельній ділянці.
- ✓ Виходячи з принципу єдності юридичної долі земельної ділянки та розташованої на ній будівлі або споруди право власності набуває той, хто має речове право на землю. Оскільки суб'єктом права постійного користування земельною ділянкою є Університет, тобто саме йому надане право будівництва на цій ділянці, то лише Університет і набуває права власності на збудовані на такій земельній ділянці об'єкти (пункти 93-94 постанови).

Чи є вимога визнати право власності на споруджений на земельній ділянці об'єкт нерухомості належним способом захисту прав постійного землекористувача?

Постанова ВП ВС, 16.02.21, справа №910/2861/18 (провадження №12-140гс19), № у реєстрі 95439658

- ✓ Вимога Університету (позивача за первісним позовом) про визнання за ним права власності на спірне майно є неефективним способом захисту, бо позивач є тим суб'єктом, який набуває право власності на збудовані на відповідній ділянці об'єкти, а тому може заявити саме віндикаційний позов.
- ✓ У разі якщо об'єкти нерухомого майна не можуть бути витребувані від особи, яка незаконно заволоділа ними, зокрема, якщо вони відчужені добросовісному набувачу, який набув право власності на нього (стаття 330 ЦК України), то колишній власник нерухомого майна вправі вимагати відшкодування його вартості (пункт 2 частини третьої статті 1212, частина друга статті 1213 ЦК України) (пункт 102 постанови).

Чи є вимога оформити акт про результати інвестиційної діяльності за договором належним способом захисту права неволодіючого власника?

Постанова ВП ВС, 16.02.21, справа №910/2861/18 (провадження №12-140гс19), № у реєстрі 95439658

- ✓ Щодо вимоги позивача зобов'язати виконати умови договору шляхом оформлення акта про результати інвестиційної діяльності по об'єкту ВП ВС зазначає, що така позовна вимога не є належним способом захисту, оскільки її задоволення за обставин державної реєстрації за відповідачем права власності на споруджені об'єкти нерухомості не призведе до поновлення майнових прав позивача (пункт 103 постанови).

3.2. Тлумачення приписів, спрямоване на виявлення спорів, вирішення яких не охоплюється юрисдикцією судів (спорів, які не є юридичними)

Спори, які не охоплюються юрисдикцією судів

- ✓ про визнання протиправними дій політичної партії щодо процедури скликання та проведення поетапного з'їзду цієї політичної партії (постанова ВП ВС, 23.03.21, справа №761/3540/20, (провадження №14-17цс21), № у реєстрі 96179831),
- ✓ про визнання протиправним і скасування наказу ГУ ДФС у м. Києві про проведення документальної позапланової виїзної перевірки підприємства (постанова ВП ВС, 03.02.21, справа №826/9464/18, (провадження №11-169апп20), № у реєстрі 95177480),
- ✓ про визнання протиправною бездіяльності начальника Барвінківського відділення Балаклійського відділу ГУ НП у Харківській області, яка полягає у нездійсненні належного контролю за виконанням своїх службових обов'язків посадовими особами вказаного відділення зі своєчасного та належного внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань за заявами про злочин (постанова ВП ВС, 03.02.21, справа №820/5347/17, (провадження №11-261апп20), № у реєстрі 95439653),
- ✓ про припинення повноважень Президента України, конфіскацію в нього атрибутів влади та іншого; призначення через ЦВК позачергових виборів Президента України (постанова ВП ВС, 13.01.2021, справа №9901/338/20 (провадження №11-390заі20), № у реєстрі 94666764),

Спори, які не охоплюються юрисдикцією судів

- ✓ про визнання протиправними дій чи бездіяльності ВР України під час законотворчого процесу (постанова ВП ВС, 03.02.2021, справа №9901/292/20, (провадження №11-297заі20), № у реєстрі 95177477),
- ✓ про визнання протиправною відмови ВРП від початку дисциплінарного провадження стосовно судді (постанова ВП ВС, 04.02.21, справа №9901/195/20 (провадження №11-407заі20, № у реєстрі 95382824),
- ✓ про визнання протиправним та скасування рішення ВРП про відмову в задоволенні клопотання заступника Генерального прокурора про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності (постанова ВП ВС, 28.01.21, справа №9901/286/20, (провадження №11-312заі20), № у реєстрі 94666777),
- ✓ про скасування ухвали Дисциплінарної палати ВРП, якою відмовлено у відкритті дисциплінарної справи, зобов'язання відкрити дисциплінарне провадження стосовно судді (постанова ВП ВС, 25.02.21, справа №9901/363/20, (провадження №11-422заі20), № у реєстрі 95382826),

Спори, які не охоплюються юрисдикцією судів

- ✓ про визнання протиправним та скасування рішення ВККС, яким суддю визнано таким, що не відповідає займаній посаді, та внесено подання з рекомендацією про звільнення його з посади судді (постанови ВП ВС, 13.01.21, справа №9901/849/18, (провадження №11-305заі20), № у реєстрі 94345926; 13.01.21, справа №9901/84/19, (провадження №11-313заі20), № у реєстрі 94345928; 20.01.21, справа №9901/754/18 (провадження №11-1098заі19), № у реєстрі 95177457; 03.02.2021, справа №9901/850/18 (провадження №11-1288заі19), № у реєстрі 95177483; 17.02.2021, справа №9901/803/18 (провадження №11-367заі20), № у реєстрі 95177493 та ін.),
- ✓ про визнання протиправним та нечинним рішення ВККС у частині затвердження результату іспиту за виконання практичного завдання, зобов'язання ВККС у пленарному складі переглянути її рішення щодо результатів виконаного учасником іспиту практичного завдання (постанова ВП ВС, 27.01.21, справа №9901/37/19, (провадження №11-30заі20), № у реєстрі 94666797),

Дякую за увагу!

- Верховний Суд,
вул. П. Орлика, 8, м. Київ, 01043,
- <http://supreme.court.gov.ua>,
- dmytro.hudyma@gmail.com
- www.facebook.com/dmytro.hudyma